

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד שעור מורה מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת ויצא תשע"ו:

"עשר אעשרנו לך"

בדין "המבזבז אל יבזבז יותר מחומש"

- א. "וידר יעקב נדר... וכל אשר תתן לי אשר אעשרנו לך"¹. הנה בחז"ל² דרשו שהכוונה ששבתו של לוי שהוא עשירית מן השבטים³ (בלא הבכורות שהם קדושים מצד עצמם) יהיה קודש לעבודת ה'. אולם בודאי שפשוטו של מקרא הוא שיעקב נדר שאת ממונו הוא יעשר, וכמ"ש באבן עזרא.
- ב. ולא התבאר במקרא מה עשה יעקב עם המעשר⁴, ובאבן עזרא כתב: "לתתו למי שהוא ראוי לקחתו לכבוד ה'", וכוונתו לכאורה לתת אותו לאדם צדיק עובד ה', ומאידך ברשב"ם כתב: "להקריב לפניך עולה", ולדבריו הקריב יעקב עולות שאותם קנה מעשר מנכסיו.
- ג. והנה לפי פשוטו של מקרא נדר יעקב לתת מעשר, אולם בגמ'⁵ אמרו שנרמז כאן אף ענין החומש, ולמדו מכאן ש"המבזבז אל יבזבז יותר מחומש", שנאמר "עשר אעשרנו" ב' מעשרות שהם החומש.

האם חייב האדם לתת חומש לצדקה

- ד. והנה הדין ש"המבזבז אל יבזבז יותר מחומש" בפשטות אינו חובה לתת חומש, אלא שאף הרוצה להרבות בצדקה אסור לו לתת יותר מחומש. אולם באגרת הגר"א⁶ כתב: "ולמען ה' שתפרישי את החומש כאשר צויתך ולא תפחתי כי בפחות מזה עוברים כל רגע על כמה לאוין ועשין ושקול כאילו כפר בתורה הקדושה ח"ו", ודבריו צ"ע, דפשטות דברי הגמ' הם שאין חובה להפריש חומש, אלא שאסור להפריש יותר מזה, וצ"ע.
- ה. ובאמת כבר קדם להגר"א הרמב"ם בפירוש המשניות ריש פיאה, שאף הוא כתב כן וז"ל: "כשהאדם יראה שבויים... או רעבים או ערומים, שהוא חייב להשביעם. למלאות חסרונם... פחות מחמישית ממונו או כפי חמישיתו, אבל אם יצטרך... יותר מן החומש, יתן חמישית בלבד, ויסתלק מלתת עוד", הרי שגם בדבריו מבואר שחובה לתת חומש, וגם זה צ"ע שלכאור' הדברים הם כנגד פשטות דברי הגמ', וצ"ע.
- ו. אולם כבר כתב החפץ חיים בספרו אהבת חסד⁷ דסוברים הרמב"ם והגר"א שדברי הגמ' נאמרו בדלא קיימי עניים, אולם אם יש עניים שמחויב האדם לתת להם די מחסורם אינו יוצא ידי חובתו בפחות מחומש. [ונראה דלאו דוקא כשלא קיימי עניים, אלא ה"ה אם יש עניים אולם אינם מוטלים רק עליו אלא גם על אחרים, ויקבלו כולם די מחסורם, שאינו מחויב לתת חומש לכו"ע, וכמ"ש הרמ"א⁸].
- ז. אלא שמדברי הרמב"ם במשנה תורה⁹ נראה לכאור' שלא כדבריו בפירוש המשנה שכתב שם: "בא עני ושאל... עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר...". הרי שגם בדקיימי עניים אינו מחויב לתת יותר מחומש, (וכ"כ השו"ע¹⁰).

¹ בראשית כ"ב כ"ח.

² במדרש רבה.

³ י"ב שבטים עם אפרים ומנשה ס"ה י"ד שבטים, ובלא הבכורות לאמם הם י' שבטים.

⁴ אין לומר שנתנו לשם, דלפי החשבון שם כבר לא חי אז, ובניו לא היו כהנים, וכמו שאמרו בגמ' סוף פ"ג דנדרים.

⁵ כתובות נ.

⁶ באגרתו "עלים לתרופה". (האגרת נכתבה לאשתו כידוע).

⁷ חלק ב' פרק י"ט.

⁸ סי' ר"נ סעיף א', ועיין בש"ך שם ס"ק א'.

⁹ הלכות מתנות עניים פרק ז' הלכה ה'.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

- ח. ובאהבת חסד כתב שי"ל שאין הדברים סותרים, דבמשנה תורה מדובר כשאין יד הנותן משגת לתת אם לא שידחוק את עצמו, שאז אינו מחויב מדינא, ובפירוש המשנה מדובר כשידו משגת שאז מחויב מדינא לתת עד חומש. אלא שעמד בקושיה, שאדרבה מדברי הרמב"ם ביד החזקה משמע שבידו משגת מחויב מדינא לתת אף יותר מחומש, עיי"ש.
- ט. ולדינא כתב החפץ חיים שם שצ"ג למעשה אם חובה (בידו משגת בריוח) לתת חומש (ואולי אף יותר) בדקיימי עניים (ואין מי שיתן להם).
- י. ונפקא מינה מכל זה גם לענין שאר מצוות (כגון לולב וכדו'), האם מחויב האדם להוציא עד חומש מנכסיו כדי לקנותם או לא, [ועיין באורח חיים סי' תרנ"ו ברמ"א ובמשנה ברורה מש"כ בזה¹¹].
- יא. ויש להוסיף לשלמות הענין את דברי הגר"ח מוואלוז'ין¹² בשם הגר"א, שהנותן מעשר מובטח לו שלא יהיה עני, והנותן חומש מובטח לו שיתעשר, והלוואי והיו נותנים כל ישראל מעשר, שאז היה מתקיים בנו "אפס כי לא יהיה בך אביון".

מתי מותר לתת יותר מחומש אף כשאינו מחויב

- יב. ומבואר מכל הנ"ל שעכ"פ בדלא קיימי עניים, או אף בקיימי ואין ידו משגת לתת בריוח אין צריך לתת יותר מחומש, ודנו בפוסקים מתי מותר לתת יותר מחומש.
- יג. והנה ברמב"ם בפירוש המשנה מבואר שבדקיימי עניים לא נאמר הדין ש"אל יבזבו יותר מחומש", ומותר לאדם לתת יותר מחומש (אף כשהוא נדחק קצת לתת).
- יד. עוד כתב באהבת חסד¹³ לחדש דמהלשון "המבזבו אל יבזבו..." מבואר שכל זה כשמבזבו נכסי ביתו, אולם מי שמשכר משכורת קבועה כדי מחיתו ויותר מעט, ונותן את העודף על מחיתו לצדקה אין איסור בדבר (שבאופן כזה אין את החשש שיעני ויצטרך לבריות), עיי"ש¹⁴.
- טו. ובשיטה מקובצת¹⁵ הסתפק דשמה להחזקת תורה לא נאמר הגבול של חומש, ויכול לתת ללא שיעור, ובאהבת חסד כתב להכריע דמותר, (והוכיח כן מיששכר וזבולון, שמבואר שזבולון חלק את רוחו עם יששכר, עיי"ש, וקצ"ע דאולי יש לחלק בין 'הסכם יששכר וזבולון' לשאר החזקת תורה, ויתכן שהדבר תלוי בגדר 'הסכם יששכר וזבולון, ואכ"מ), וביאר בזה החפץ חיים שמכיון שהאדם עושה כאן שותפות וזוכה בשכר תורתו של חבירו אין כאן הגבלה של חומש, עיי"ש¹⁶.
- טז. וכעין זה כתב החפץ חיים בספרו ליקוטי הלכות¹⁷ שאף שבכל המצוות נאמר הכלל ש"המזבו אל יבזבו יותר מחומש", מ"מ עבור לימוד תורה לא נאמר כלל זה, וכמו שמצינו שהלל היה נותן את חצי ממשכורתו לשומר בית המדרש עבור לימוד התורה¹⁸.

¹⁰ סי' רמ"ט סעיף א'.

¹¹ ואמנם צ"ע דשם משמע דעכ"פ יותר מחומש אינו מחויב, ולכאן מיירי גם בידו משגת, ובשו"ע יו"ד סי' רמ"ט בפשטות משמע שנקט דבידו משגת מחויב לצדקה אף ביותר מחומש, וצ"ע בכל זה.

¹² בספר כתר ראש.

¹³ שם פרק כ'.

¹⁴ ועיי"ש בהגה"ה שהאריך בזה, וכתב להוכיח מדברי הרמ"ה והנימוק"י שחייב להוציא על לולב ואף בהידורו עד שליש ביותר מחומש, והראיה קצ"ע דשם מיירי במצוה שמחויב בה, ומגן דשרי במקום שאינו מחויב, וצ"ב.

¹⁵ כתובות דף נ'.

¹⁶ כיו"ב ידוע בשם הגר"ז שאמר שכל האיסור כשאינו מכוון לתיקון נפשו, אולם במכוון לתיקון נפשו אין שיעור ויכול לתת בלא גבול, ש"כל אשר לו יתן בעד נפשו", וקצ"ע דא"כ בטל לו הדין ש"אל יבזבו יותר מחומש", שתמיד יכוון לתיקון נפשו.

¹⁷ יומא ל"ה.

¹⁸ לכאן' למובא לעיל אות י"ד בשם האהבת חסד יש לדון בראיה זו, וצ"ע.